

Tematavler med Bliss

Et produkt i NorMedia **ASK-Serie**

 mat	 drikke	 aktivitet	 dyr
 bade	 hjelpemiddel	 yrke	 kjøretøy
 leke	 klær	 skole	 hjem

Innhold

- Forord
- Innhold i pakken
- Hvordan bruke tematavlene
- Hvordan tilpasse tematavlene
- Hvem er materialet for?
- Systemet i tematavlene
- Maler til In Print 3

Forord

Bliss Tematavler er bygget opp rundt 50 temaer, og temaets innhold fremheves som en stor rute på hver side. Fargen på tavlens temafelt følger fargekodingen til Bliss.

Farger og innhold kan endres etter behov ved å bruke programmet In Print 3. (InPrint 3 følger ikke med)

Vi har fått god hjelp av logoped Helmine Bratfoss med å utarbeide temaene.

Symboliseringen er gjort i samarbeid med prosjektgruppa for Bliss, Torhild Kausrud, Kerstin Hellberg og Laila Johansen.

Eksempler på tematavler

mat					ost	brød	smør
○					▽	□	☉☾☽!
					kovar	kylling	pizza
○☾	○☾!	☉☾☽	☉☾☽	☉☾☽			
fisk	fiskepinne	kjøttballe	syltetøy	eples			
○☾	○☾!	☉☾☽	☉☾☽	☉☾☽			
pære	banan	tomat	agurk	druer			
☾	☾	☾☽☽	☾☽☽	☾☽☽			

drikke					melk	te	kaffe
☉☾☽					☉☾☽	☉☾☽	☉☾☽
					vann	saft	eplejuice
☉☾☽	☉☾☽	☉☾☽	☉☾☽	☉☾☽			
oppelsinjuice	solbærsaft	Cola	øl	vin			
☉☾☽	☉☾☽	☉☾☽	☉☾☽	☉☾☽			
Farris	milkhake	liste	brus				
☉☾☽	☉☾☽	☉☾☽	☉☾☽				

Pakkens innhold

- Mappe med 50 trykte tematavler på slitesterkt plastpapir, NeverTear papir.

- USB med tematavlene som redigerbar fil og en tom mal som kan brukes til å lage egne temaer. Filene kan kun åpnes i In Print 3.

Følgende temaer er inkludert:

Inne	Ute	Diverse	Handling/rutine	Hendelser
Mat Drikke Hjemme Kjøkken Stue Soverom Klær Leker Bøker Leggetid Syk	Dyr Dyrelyder Dyrehage Bondegård Stallen Bade Svømmehall Kafe Bibliotek På tur Lekeplass Fotballkamp Kjøretøy	Følelser Hobby Musikk Internett Hjelpemidler Kropp Personer Preposisjoner Pronomen	Aktiviteter Lage mat Vaske seg Skole Barnehage Handle Verb Dekke bord Gå på do Gå ut	Fest 17. mai Påske Advent Jul Nyttårsaften Dager Måned

Hvordan bruke tematavlene

Tematavlene er laget med tanke på å gi tilgang til et spesifikt ordforråd tilpasset en situasjon, aktivitet eller tema. Tavlene er veldig generelle, men kan tilpasses den enkelte bruker, hvilket ofte er nødvendig å gjøre. Temaene er relatert til det hverdagsliv og begrepstrening.

Er man i en spesiell situasjon, kan det være raskere å ta fram en tematavle å peke enn å bruke en kommunikasjonsbok eller et elektronisk hjelpemiddel. Tematavlene er ingen erstatning for noen av delene, men kan være til hjelp i en gitt situasjon. Sitter man ved bordet og spiser kan det f.eks. være lurt å ha en tematavle om mat tilgjengelig. Den kan brukes enten ved at brukeren selv peker på det han ønsker, eller at den som sitter i nærheten peker og får tilbakemelding fra brukeren. Tematavlene kan også egne seg bra i barnehager eller skoler som trenger materiell som kan passe til flere elever. Man kan bruke temaene i opplæring der man arbeider temabasert. Slik kan man tenke vokabularutvikling med symbolbruk.

Tavlene kan gjerne henges opp der de hører hjemme, på kjøkkenet, badet, soverommet osv. Eller de kan tas fram ved behov.

Allmenne råd for å ta i bruk tematavlene:

1. Når du sier et ord det finnes bilde av på tavlene, peker du på ordet samtidig som du sier det.
2. Hold opp tavla slik at brukeren kan se hvor du peker.
3. Ha tavlene tilgjengelige, slik at brukeren av tavlene kan bli kjent med dem på sin egen måte. I starten kan det være nyttig å leke med dem, tullepeke eller peke flere ganger på samme bildet, da er det viktig at en hjelper er med og sier ordene høyt og samspiller med brukeren.
4. For å komme i gang med tavlene, kan det være lurt å finne en eller to kategorier man begynner med og trener på. For eksempel påkledning eller mat. Man kan også kopiere opp enkeltbilder fra tavlene og trene ordjakt i tavlene. Se hvor mange bilder man finner.

Hvordan tilpasses tematavlene

En forutsetning for å kunne tilpasse innholdet i Tematavlene er at en har programmet InPrint 3 og bliss ordlista.

Alle filene ligger på en USB som følger pakken.

Dersom du har InPrint 3 installerer filene fra den installasjonsfilen som ligger på USB-en.

Alle ressursene legger seg under

- **Ressurspakker** i InPrint og kan åpnes der.
Denne pakken heter BlissTematavler.
- De tomme malene som følger med legges under **Maler**.
De heter BlissTematavle Mal.

Fremgangsmåte uten å kjøre installasjonsfilen:

Du kan legge filene på USB-en inn på din datamaskin her:

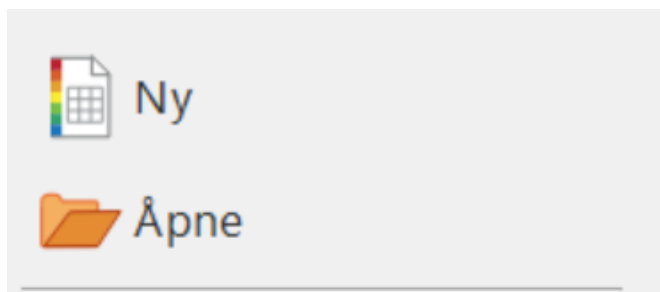
C:\Users\Bruker\Documents\Bliss\InPrint (mine dokumenter)

eller her:

C:\Users\Public\Documents\Bliss\InPrint (felles dokumenter)

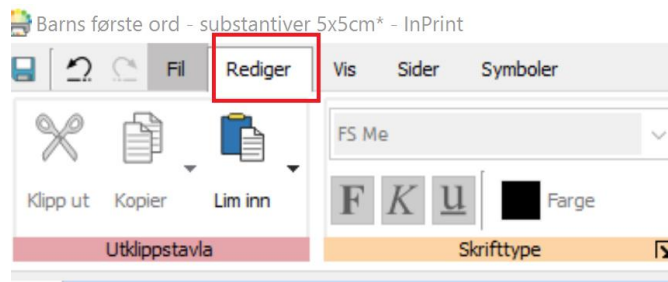
Eller du kan åpne fila i InPrint direkte fra USB-en.

Velg **Åpne** når du er inne i programmet

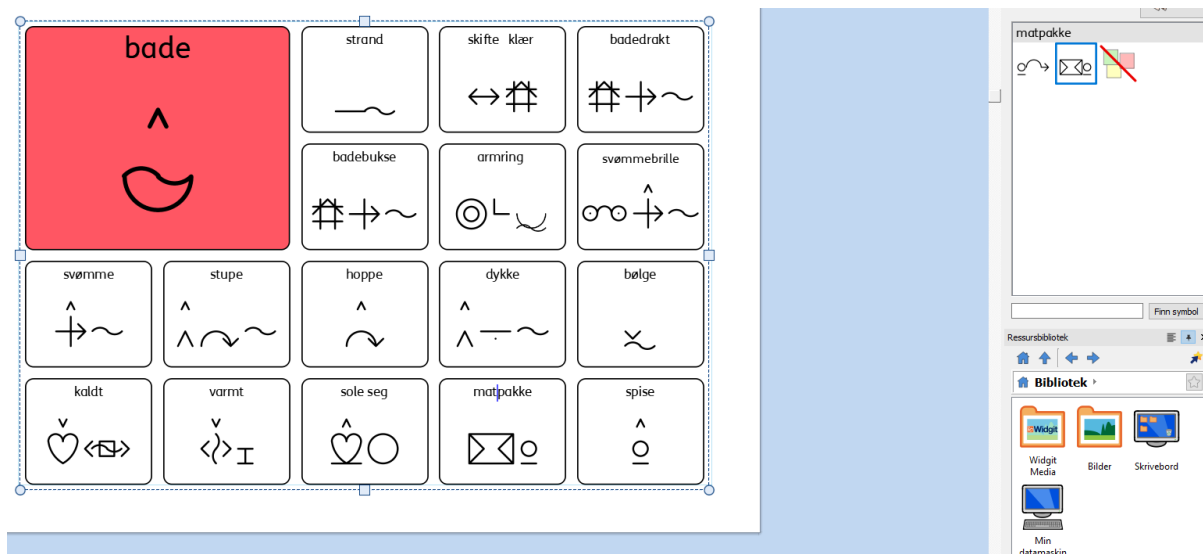
og bla deg fram til fila. Trykk på rediger når fila er åpnet.

Redigere innholdet:

Eksempel fra en tematavle:

Velg det feltet du vil redigere. I bildet under er **matpakke** valgt

Du endrer symbol ved å trykke på en av de andre bildene, som vises på høyre side i skjermen. Ønsker du å bruke egne bilder, Velg "Bilder" for å komme til Mine bilder eller trykk på Min datamaskin for å bla gjennom hele datamaskinen. Bildet du ønsker kan ligge på en ekstern harddisk eller minnepenn.

Du kan velge andre symbolsystemer dersom du har lisens til disse.

Maler til InPrint3

Hvis du ønsker å lage egne sider fra en tom tavle (mal), velger du Fil - Åpne, og åpner malen for Bliss Tematavler. Skriv ord i feltene og bruk tab for å gå fra felt til felt.

Symbolet kommer automatisk når du skriver.

Pass på å lagre. Trykk på **Fil - lagre som - lagre dokument som**.

Mer informasjon om redigering finner du i InPrint3 manualen under **Support og trening** i programmet.

Videoer om programmet finner du her

https://www.youtube.com/results?search_query=inprint3

Copyright:

Bliss symboler: © **C.K.Bliss 1949. Blissymbolics Communication International 1975.**

Bliss-symboler og Bliss-ord som brukes i dette materiellet samsvarer med det som er autorisert av BCE, bortsett fra ordlisten som finnes bakerst i denne veiledningen. Disse er ennå ikke godkjent.

Bliss har sin egen grammatikk. Bliss-symboliseringen er gjort i henhold til norsk ordliste.

Tematavler : **NorMedia AS**

Materialet er kun til eget bruk. Kopiering til andre er forbudt.

Support

Har du spørsmål eller trenger hjelp kontakt oss på e-post

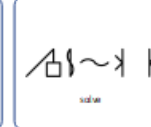

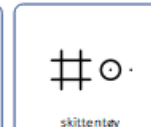
kontakt@normedia.no

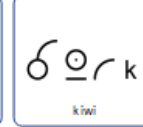

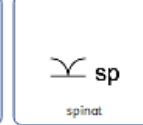
eller ring oss på

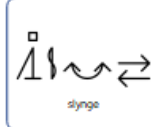
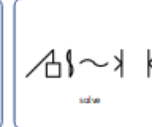

Tlf 66 91 54 40.

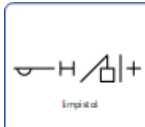
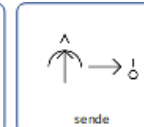
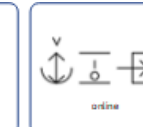

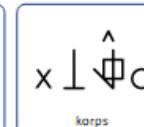

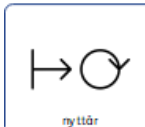

Lykke til!

Her er en liste over Bliss-symboler som ennå ikke er godkjent av BCI, men laget av den norske Blissgruppa.

 høyttider	 slynge	 søve
 togbane	 lekebil	 platin
 huske	 sklie	 dumpstue
 såpeboble	 stereo	 vaske hender
 oppvaskmaskin	 gå på do	 skittentøy

 trekke ned	 vaskemiddel	 øke
 trafikklys	 varmeapparat	 hageslange
 luke	 bensinstasjon	 frisørsalong
 kle av seg	 rydde	 kiwi
 papaya	 chili	 spinat

 høyttider	 slynge	 søve
 togbane	 lekebil	 platin
 huske	 sklie	 dumpstue
 såpeboble	 stereo	 vaske hender
 oppvaskmaskin	 gå på do	 skittentøy

 limprat	 sende	 online
 spam	 bryterstyring	 interaktiv
 pålebane	 korps	 opptog
 nyttår	 ringe på døra	

BLISS SYMBOLSPRÅK

Å kunne uttrykke seg er en grunnleggende menneskerettighet (De Forente Nasjoner, 2008). Det å ha mulighet til å gi uttrykk for tanker, følelser, behov og synspunkt på en måte som svarer til ens forståelsesnivå vil de fleste anse som en forutsetning for god livskvalitet. Får et barn ikke muligheter til å kommunisere, kan konsekvensene bli alvorlige, både språklig, emosjonelt og læringsmessig. Det kan også medføre psykiske vansker, sosial isolasjon og manglende deltakelse i samfunnet (Batorowicz, Campbell, von Tetzchner, King, & Missiuna, 2014; Bjørgaas, Hysing, & Elgen, 2012).

Språket er et redskap for å forstå og bli forstått. Både språklig og ikke-språklig formidling er måter å kommunisere på. Ikke-språklig kommunikasjon omfatter mimikk, tonefall, gester og bruk av blikk. Vi trenger språket for å kunne formidle det som er utenfor her og nå-situasjonen. Den vanligste måten å formidle et budskap på er via tale, men budskapet kan også formidles på andre måter, f.eks. ved hjelp av alternativ og supplerende kommunikasjon (ASK). ASK inkluderer kommunikasjonsformer som håndtegn og grafiske symboler (von Tetzchner & Martinsen, 2000).

Det finnes et utvalg av symbolsystemer å velge imellom, fra de mest bildelike og detaljerte til de mer enkle, stiliserte og abstrakte. For et lite barn kan det være nødvendig å starte med enkle symbolsystemer og gå gradvis over til andre som har større muligheter for språklig utvikling. Barnet kan godt bruke symboler fra flere systemer samtidig. Det viktigste er at symbolene gir mening for barnet, ikke hvilket system de tilhører. Nøye kartlegging er derfor helt nødvendig, etterfulgt av en utprøvningsfase med symbolsystemet eller -systemene.

HVA ER BLISS?

Bliss er et grafisk semantisk symbolspråk som for tiden består av mer enn 7000

symboler. Det brukes hovedsakelig av mennesker verden over med alvorlige kommunikative og fysiske funksjonshemninger. Men Bliss brukes også i andre sammenhenger, f.eks. som støtte for språkopplæring og leseopplæring, for å stimulere språklek og fordi det i seg selv fascinerer språkinteresserte.

Bliss er et ideografisk system, det vil si at det tar utgangspunkt i hva ord betyr (von Tetzchner & Martinsen, 2000). Kommunikasjon med Bliss bygger på en forutsetning om et idé-, forestillings- og begrepsfellesskap mellom sender og mottaker. For at mennesker skal kunne forstå hverandre ved hjelp av symboler, må symbolene være noenlunde allmenne og oppfattes ganske likt på tvers av erfaringsbakgrunn, alder, kjønn og kulturelle forskjeller.

Hver blisskarakter har en unik betydning. Ca. 120 blisstegn, benevnt som nøkkelsymbol eller grunnsymbol, er konstruert ut fra et lite antall enkle, geometriske former. Noen tegn er bildelike:

hus, bygning

stol

vann, væske

Andre er av mer ideografisk art:

beskyttelse

følelse

tanke

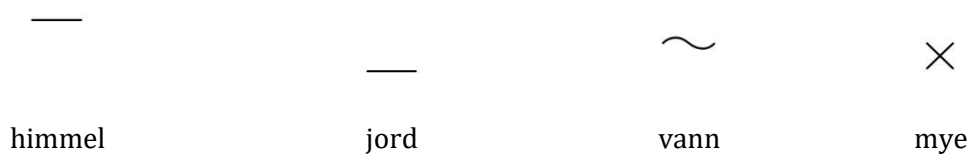
Grunnsymbolene kombineres og danner slik nye ord. Systemet har derfor potensiale for et tilnærmet ubegrenset ordforråd:

Grunnsymbolet *hjerte* finnes i ulike ord der følelse uttrykkes:

Flere grunnsymboler:

Blissord kan hjelpe til med å vise likheter og forskjeller ved begreper, f.eks. med utgangspunkt vann:

regn

elv

damp

sjø

sky

hav

foss

Men ett grunnsymbol kan også uttrykke forskjellige begrep. Dette gjøres ved bruk av såkalte indikatorer som man plasserer over blisstegnet for å vise om symbolet skal forstås som en konkret ting, et handlingsord eller et beskrivende ord, f.eks.

følelse

hjerter

føle

følsom

Indikatorene er grammatiske markører. Siden hver karakter har en unik betydning og det brukes indikatorer, kan både semantiske og morfologiske aspekter ved språket formidles.

Bliss har en godt utbygd grammatikk, og må sies å være det beste grafiske symbolsystemet innenfor ASK-gruppen på dette området. Bøyning av både verb og substantiv vises ved hjelp av ulike indikatorer og gir derfor muligheter til å uttrykke setninger grammatisk riktig. Eksempler på grammatiske indikatorer for substantiv og verb er f.eks:

bestemt form entall

flertall

)

fortid

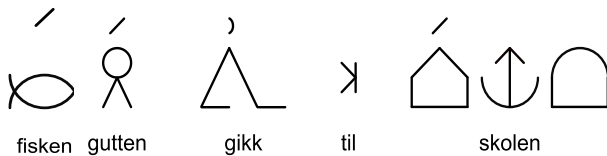
))(

nåtid

(

fremtid

Dette gir mulighet til å konstruere grammatisk riktige setninger som:

Et fargesystem viser hvilken ordklasse ordet tilhører; f.eks. uttrykker rødt verb, gult substantiv og grønt adjektiv. Dette medfører at systemet egner seg ikke bare som et middel for å uttrykke språk, men også for å snakke med barn om språk (Jennische & Zetterlund, 2015). Slik er systemet også et svært godt hjelpemiddel i utviklingen av språklig bevissthet, noe som er grunnleggende for lese- og skriveutviklingen.

Systemets logiske struktur tillater kommunikasjon helt fra barnets ettordssetninger til kompliserte grammatikalske strukturer som fullt ut dekker en voksens uttrykksbehov.

Bliss er med sin utbygde grammatikk foreløpig det mest nyanserte symbolspråket innen alternativ og supplerende kommunikasjon, og det gir brukerne den beste muligheten til å uttrykke seg innholdsmessig og grammatikalsk korrekt. Erfaringer viser at en kan starte med bruken av bliss i tidlig alder, alt etter barnets grad av symbolforståelse.

Bliss symbolsystem ble laget allerede etter 2. verdenskrig av Charles Bliss og publisert i 1949 i en 900 sider tykk bok, *Semantography* (av de greske ordene *sema*,

'tegn', dvs. 'betydning' og *graphiein*, 'skrive'). Symbolsystemet var tenkt som brobygger til internasjonal forståelse, med håp om å bli et verdensspråk og et bidrag til fred. Slik gikk det ikke, men pedagoger som underviste barn med cerebral parese i Canada, fattet i 1971 interesse for symbolene og så mulighetene som lå i dem til å bli et alternativt kommunikasjonssystem. Charles Bliss ble kontaktet, og et samarbeid begynte. Blissymbolics Communication International (BCI) ble etablert allerede i 1975. Det er en internasjonal ideell organisasjon som nå innehar verdensomspennende rettigheter til symbolene og sørger for videreutvikling, bruk og offentliggjøring av dem. Symbolene kan lastes ned fra nettsiden www.blissonline.se, som drives av den svenske Specialpedagogiske Skolmyndigheten (SPSM). Som for andre symbolsystemer kan blissymbolene inngå i både papirbaserte og elektroniske kommunikasjonshjelpemidler for barn og ungdom som trenger systemet for å uttrykke seg språklig. På Blissonline.se er det også en tekstbehandler, slik at tekst og blissymboler kan kobles, samt leksikon som forklarer symbolenes betydning.

Bliss brukes i 33 land, og blissmateriell er oversatt til mer enn 15 språk. Det er vanskelig å anslå antall brukere, da de ikke blir registrert. Internett har gjort det lettere å kommunisere, og bliss gjør det mulig å kommunisere på tvers av språk. Slik kan man si at blissbrukere av i dag bidrar til å oppfylle Charles Bliss' hensikt med symbolspråket.

MULIGHETER I BLISS

Bliss som uttryksmiddel

Selv om bliss symbolspråk ikke ble det verdensspråket som Charles Bliss drømte om, fikk han oppleve at det ble tatt i bruk av mennesker med store talemotoriske vansker. Ved hjelp av en tavle med symboler kunne de peke og gi uttrykk for det de ville si på en mer korrekt og detaljert måte enn hva som hadde vært mulig tidligere. Symbolene ble tekstat på de ulike nasjonale talespråkene. Etter hvert har datateknologien sørget for at symbolene kan ledsages av stemme. I tillegg har det

også blitt mulig å bruke symbolene som skriftlig uttrykksform. Med sin utbygde grammatikk gir bliss brukerne den beste muligheten til å uttrykke seg innholdsmessig og grammatikalsk korrekt. Erfaringer viser at en kan starte med bruken av bliss i tidlig alder, alt etter barnets grad av symbolforståelse. En viktig forutsetning er selvfølgelig at opplæringen tilpasses barnets nivå og behov.

Brukere av ASK er i en spesiell situasjon ved at de bl.a. må forholde seg til to språk på samme tid. Dersom vi definerer morsmål som det første språket en tilegner seg, vil morsmålet for de fleste ASK-brukere være talespråket i omgivelsene. For å kunne uttrykke seg må de imidlertid lære et annet språk parallelt. Barn som bruker alternativ kommunikasjon, har derfor en vanskeligere vei til språket enn de fleste andre og trenger tiltak i form av tilpassede hjelpemidler, gode opplæringsstrategier og støttende miljøer for å fremme språkutviklingen.

Bliss i begrepsopplæring

Barn som har vansker med å tilegne seg språk, vil i mange tilfeller dra nytte av visuelle holdepunkter når de skal lære ord og begreper eller forstå formmessige forhold i språket (van Balkom & Welle Donker-Gimbrere, 1996). Siden bliss har en logisk oppbygning og tydeliggjør språkets ulike forhold, kan symbolsystemet brukes som hjelpemiddel til språklig utvikling om forholdene ellers ligger til rette for det (Jaroma, 1992; Kausrud & Ottem, 2000). Et ord er bare en merkelapp på et begrep og sier ikke noe om hva begrepet inneholder, f.eks.

= GARASJE. På ulike språk lærer vi oss hva dette huset som bilen står i, heter.

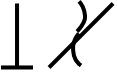

Men blissord anskueliggjør i stor grad *meningsinnholdet*, («hus for bilen»).

Denne tydeligheten kan derfor være til hjelp i forståelsen og læringen av begreper som det settes ord eller navn på. Slik kan bliss være et læringsverktøy for barn som

har vansker med å forstå meningsinnholdet i språket og å huske ord.

Ettersom det synes å være svært viktig å kunne kategorisere begreper for å huske dem, har bliss symbolspråk et stort fortrinn. Samlebegrepet – eller den hovedkategorien som begrepet kjennetegnes ved – står alltid som det første tegnet i et blissord. Samlebegrepet kan dermed være til stor hjelp i kategoriseringsinnlæringen, f.eks. slik:

			
brannmann	sjåfør	lege	bonde, landbruker
<i>(person + ild + fjerne)</i>	<i>(person + bil)</i>	<i>(person + medisinsk)</i>	<i>(person + bondegård)</i>

Det visuelle bildet av begrepene anskueliggjør hvilke ord som hører sammen, noe som kan gjøre det lettere å huske og finne ordene når de skal brukes (Kausrud & Ottem, 2000).

Bliss i grammatikkopplæring

Som nevnt har en del barn vansker med å forstå språkets form. I bliss har ordklassene bestemte farger og kan på den måten bidra til innsikt i ords egenskaper: at noen ord er navn på ting, at andre beskriver handlinger osv. Fargene kan dessuten gi barna bevissthet om ordrekkefølgen i en setning. Bøyningsformene visualiseres som nevnt ved hjelp av indikatorer:

				
et	hus	huset	flere hus	husene

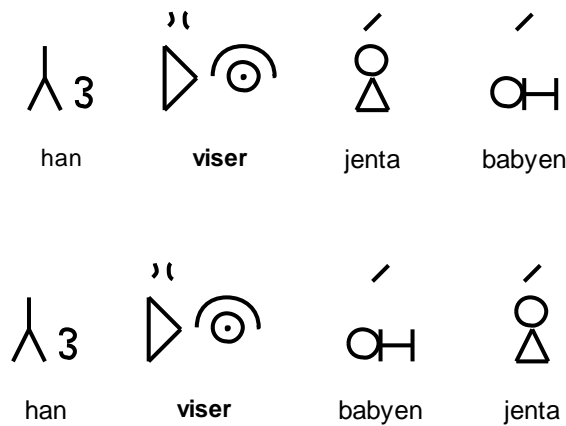

Et barn som ikke kan lese, og som ikke oppfatter de små endringene som skjer med ords meningsinnhold når de bøyes, kan gjennom bliss oppdage strukturen i språket og få hjelp til å forstå og bruke det. F.eks. oppdaget en gutt forskjellen mellom substantiv og verb gjennom fargeforskjellene og hva infinitiv og presens er gjennom å lære om indikatorene. Ved å få dette konkretisert på denne måten, fikk han forståelsen av at språket har en bestemt struktur, en innsikt han ikke tidligere hadde hatt. Meningsinnholdet i det talte språket ble på den måten også mer nyansert for ham (Kausrud & Ottem, 2000).

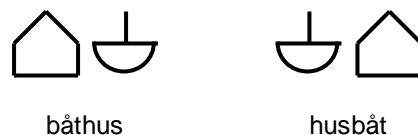
Bliss i språklig bevissthetstrening

Forskning og erfaring viser med all tydelighet at bevissthet om språklige forhold er nødvendig for å utvikle alfabetiske leseferdigheter. Barnet må lære å vende seg fra innholds- til formsiden av språket. Barnet må få metaforståelsen for hva lesing er, dvs. at det grafiske bildet – bokstavene – uttrykker det vi sier (Frost & Lønnegaard, 1996; Hagtvedt, 2005; Olvik & Valle, 2005). Videre må det lære å dele opp ytringer i mindre enheter til ord, stavelser og fonemer (lyder) (Lie, 1991; Lindamood, Bell, & Lindamood, 1997).

Tekster som er skrevet med bliss, gir barn forståelse av at grafiske tegn kan gi informasjon, og at de selv kan gi informasjon ved å skrive. Dette er selve grunnlaget for å utvikle leseferdigheter (lese- og skriveopplæring knyttet til bliss er behandlet senere i dette kapittelet). Bliss kan ikke vise språkets fonologiske forhold, men hva begrepene *ord* og *setning* er. Tekster med bliss viser rekkefølgen av ordene i en setning og hvordan betydning kan endres når ordene bytter plass:

Blissord viser videre hvilke begreper sammensatte ord består av, og at betydningen endres når tegnene i et ord skifter plass, f.eks. slik:

Bliss som lese- og skrivesystem

Bliss symbolspråk kan, på grunn av måten det er bygd opp på, benyttes som lese- og skrivesystem for dem som har store vansker med å tilegne seg grunnleggende lese- og skriveferdigheter. Bruken kan være midlertidig, som en «bro» over til alfabetisk lesing, eller være supplement til bokstaver (Kausrud & Ottem, 2000; Shirley McNaughton, 1993; Shirley McNaughton & Lindsay, 1995; Schulerud, 2002). Slik kan barn på tross av manglende lese- og skriveferdigheter skaffe seg skolefaglige og andre kunnskaper, få tilgang på barnebøker og få trening i å formulere seg skriftlig. Men bliss kan godt fungere som permanent lese- og skrivesystem (Hansen, 2006), selv om det foreløpig finnes lite litteratur tilgjengelig der skriftspråket er bliss. Dataprogrammer til å skrive blisstekster med er under utvikling, slik at blissbrukere kan ha de samme muligheter som andre til å skrive raskt og effektivt.

Bliss kan altså brukes både i dialoger (direkte kommunikasjon), lesing, skriving og språklæring. Men det er av vesentlig betydning å være klar over at bruken er forskjellig. I dialoger er det viktig å være effektiv: En skal kunne uttrykke seg med litt hastighet for å få formidlet budskapet sitt, holde på samtalepartnerens oppmerksomhet og holde en viss flyt i samtalen. Her er ikke kravet til å uttrykke seg med lange, fullstendige og presise setninger det viktige. Det er under skriving og «muntlig trening» at barnet skal arbeide med å danne lengre og presise setninger og videreutvikle språket sitt.

Til tross for alle fordelene med bliss er systemet mindre i bruk enn de bildelike symbolsystemene som ikke har fullverdig grammatikk. En vesentlig årsak til dette er at prosedyrer for igangsetting og oppfølging ikke er utviklet godt nok, samt at det har manglet papirbasert og elektronisk startmateriell som gjør det enkelt å ta i bruk. Slikt startmateriell finnes for bildelike symbolsystem fra ulike hjelpemiddelfirma og kan fås som hjelpemiddel via NAV Hjelpemiddelsentralen. Dette er nå også blitt forbedret for bliss symbolsystem. Det at det velges enklere symbolsystem for barn som kunne ha benyttet bliss er uheldig, da det viser seg at barn og ungdom som bruker bliss, løser oppgaver som krever presist språk bedre enn barn som bruker bildelike symbolsystemer (Stadskleiv, Batorowicz, Massaro, van Balkom, & von Tetzchner, 2018).

REFERANSER

Batorowicz, B., Campbell, F., von Tetzchner, S., King, G., & Missiuna, C. (2014). Social participation of school-aged children who use communication aids: The views of children and parents. *Augmentative and Alternative Communication*, 30(3), 237–251. doi:<https://doi.org/10.3109/07434618.2014.940464>

- Bjørngaas, H. M., Hysing, M., & Elgen, I. (2012). Psychiatric disorders among children with cerebral palsy at school starting age. *Research in developmental disabilities, 33*(4), 1287–1293. doi:10.1016/j.ridd.2012.02.024
- De Forente Nasjoner. (2008). *Konvensjonen om rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne*. Oslo, Norge: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet
- Frost, J., & Lønnegaard, A. (1996). *Språkleker*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hagtvedt, B. (2005). *Språkstimulering. Tale og skrift i førskolealderen*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Hansen, E. (2006). *Piktografisk lese- og skriveopplæring. Et aksjons- og evalueringsforskningsprosjekt*. (Master), University of Stavanger,
- Jaroma, M. (1992). *Blissymbolics in Dysphatic Schoolchildren*. Kuopio, Finland: University of Kuopio.
- Jennische, M., & Zetterlund, M. (2015). Interpretation and construction of meaning of Bliss-words in children. *Augmentative and Alternative Communication, 31*(2), 97–107. doi:<https://doi.org/10.3109/07434618.2015.1036117>
- Kausrud, T., & Ottem, E. (2000). Blissymboler som hjelpemiddel i opplæring av et barn med utviklingsmessig dysfasi. Tanker etter utprøving. *Norsk tidsskrift for logopedi, 2*, 9–17.
- Lie, A. (1991). Effects of a training program for stimulating skills in word analysis in first-grade children. *Reading Research Quarterly, 23*(4), 234–250. doi:<https://doi.org/10.2307/747762>
- Lindamood, P., Bell, N., & Lindamood, P. (1997). Achieving competence in language and literacy by training in phonemic awareness, concept imagery and comparator function. In C. Hulme & M. J. Snowling (Eds.), *Dyslexia: Biology, Cognition and Intervention* (pp. 212–234). London: Whurr.
- McNaughton, S. (1993). Graphic representational systems and literacy learning. *Topics in Language Disorders, 13*(2), 58–75. doi:<https://doi.org/10.1097/00011363-199302000-00007>
- McNaughton, S., & Lindsay, P. (1995). Approaching literacy with AAC graphics. *Augmentative and Alternative Communication, 11*(4), 212–228. doi:<https://doi.org/10.1080/07434619512331277349>
- Olvik, L., & Valle, A. M. (2005). *Språksprell i barnehagen og skolen: metodisk og teoretisk veiledning om skriftspråkstimulering og leseopplæring*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Schulerud, A. (2002). *Bridge over troubled water. Utvikling av lesekunnskap med alternativ og supplerende kommunikasjon som språklig grunnlag*. (Master), University of Oslo, Oslo.
- Stadskleiv, K., Batorowicz, B., Massaro, M., van Balkom, H., & von Tetzchner, S. (2018). Visual-spatial cognition in children using aided communication. *Augmentative and Alternative Communication, 34*(1), 68–78. doi:<https://doi.org/10.1080/07434618.2017.1422017>
- van Balkom, H., & Welle Donker-Gimbrere, M. (1996). A psycholinguistic approach to graphic language use. In S. von Tetzchner & M. H. Jensen (Eds.), *Augmentative alternative communication: European perspectives* (pp. 153–170). London: Whurr/Wiley.
- von Tetzchner, S., & Martinsen, H. (2000). *Introduction to augmentative and alternative communication (2nd ed.)*. London, UK: Whurr/Wiley.

X